

Walter Benjamin 1892-1940

Hannah Arendt

Inleiding

Er zijn vele soorten van roem, er is goedkope roem en glorievolle, maar postume roem is zonder meer de treurigste. *Si vivi vicissent qui morte vicerunt*, zoals Cicero zei met die heerlijk gebalde uitdrukingskracht, vrij van sentiment, die het Latijn eigen is: ‘Waren diegenen die in de dood gezegevierd hebben, tijdens hun leven maar winnaars geweest.’ Die indruk krijg je in elk geval wanneer je tijdens je leven een nauwe band hebt gehad met iemand die postume roem te beurt is gevallen. In de tien jaar voor Hitlers machtsovername was Benjamin in Duitsland bekend, maar niet beroemd, door zijn regelmatige bijdragen aan de *Frankfurter Zeitung* en *Die literarische Welt* en als medewerker van Radio Frankfurt; hij had ook drie boeken gepubliceerd, die nauwelijks publiciteit kregen: *Ursprung des deutschen Trauerspiels*, *Der Begriff der Kunstkritik in der deutschen Romantik* (zijn dissertatie), en een verzameling van korte aforistische essays onder de titel *Einbahnstraße*. Toen hij in de herfst van 1940 in Port Bou aan de Frans-Spaanse grens zelfmoord pleegde, was hij al zo goed als vergeten. In 1955 verschenen vervolgens twee door Adorno

1

2

samengestelde uitgaven, getiteld *Schriften*, die niet alleen de hier genoemde boeken, maar ook de belangrijkste kritische essays bevatten – het vroege, grandioze opstel over Goethes *Wahlverwandtschaften*, het late opstel over Karl Kraus, de teksten over Baudelaire en Proust, over Kafka, Brecht en Leskov, de essays over vertalen, over het kunstwerk in het tijdperk van zijn reproduceerbaarheid, en ten slotte het laatste wat hij geschreven heeft, de geschiedfilosofische thesen – ik vermeld hier enkel het belangrijkste. Deze

3 publicatie schonk Benjamin snel een *succès d'estime* dat aanzienlijk groter was dan de erkenning die hem tijdens zijn leven ten deel was gevallen. Het ligt weliswaar voor de hand om hieruit te concluderen dat de postume roem niets meer is dan de beloning voor die personen die hun tijd vooruit zijn – als ware de geschiedenis een renbaan waarop de eerste lopers zo snel rennen dat de ogen van de toeschouwers hen niet kunnen volgen. Maar zo eenvoudig ligt het niet. Er bestaat geen postume roem die niet door de hoogste erkenning voorafgegaan is. Toch is roem geen aangelegenheid van de minderheid die in staat is om echt te oordelen; de opinie van enkelingen volstaat niet, zoals Seneca al opmerkte: *ad gloriam non est satis unius opinio*. De erkenning ging uit van de beste schrijvers onder zijn tijdgenoten, van Hugo von Hofmannsthal en Bertolt Brecht, en van de beste lezers onder zijn tijdgenoten, van wie sommigen zelf zouden gaan schrijven, van Adorno bijvoorbeeld en van Benjamins jeugdvriend Gerhard Scholem. Bestaat een volkomen

miskend genie echt of is dat simpelweg de wensdroom van wie geen genie is? We blijven het antwoord schuldig, maar we kunnen wel met zekerheid stellen dat postume roem niet hun deel zal zijn. Als we nu in lukraak gekozen Duitse tijdschriften iets vernemen over Benjamins ‘beroemde’ opstellen of in de Engelse en Amerikaanse literatuur (George Steiner) lezen dat Benjamin samen met Lukács, Edmund Wilson en F.R. Leavis tot de vertegenwoordigers van het ‘most vital of modern criticism’ behoort, dan bevestigen deze oordelen alleen maar wat enkelen, geen meerderheid, maar toch ook geen minderheid, wisten sinds de publicatie van het opstel over Goethes *Wahlverwandtschaften* in 1924.

Roem is een maatschappelijk fenomeen. Geen enkele maatschappij kan functioneren zonder een classificatiesysteem, waarbij mensen ondergebracht worden in categorieën, types, klassen en groepen. Wat ze in geen geval kan accepteren en dus enkel postuum kan erkennen, is het unieke. Een voorbeeld hiervan is de postume roem die Kafka te beurt is gevallen; ook het geval Benjamin is hiervan een duidelijke illustratie. Hofmannsthal had het helemaal bij het rechte eind, toen hij het opstel over Goethes *Wahlverwandtschaften* van de toen nog volslagen onbekende auteur ‘zonder meer onvergelykelyk’ noemde. Zonder meer ‘onvergelykelyk’, dat wil zeggen volstrekt *sui generis*, is alles wat Benjamin geschreven heeft. Als ik u bijvoorbeeld duidelijk zou willen maken tot welke algemeen erkende categorie van schrijvers

Benjamin behoort, dan zou ik onmiddellijk verstrikt raken in een reeks ontkenningen. Laat ik er enkele opnoemen. Ik zou kunnen zeggen dat hij zeer geleerd was, maar toch geen geleerde; dat hij zich voortdurend bezighield met teksten en tekstinterpretaties, maar toch geen filoloog was; hij was gefascineerd, niet door religie, maar wel door theologie en theologische exegese die altijd de onaantastbaarheid en de heiligheid van de tekst vooropstelt, maar toch was hij geen theoloog en evenmin was hij bijzonder in de Bijbel geïnteresseerd; hij was schrijver, maar zijn grootste ambitie bestond erin een uitsluitend uit citaten aaneengeregen tekst samen te stellen. Hij heeft Proust en Baudelaire in het Duits vertaald, maar hij was geen vertaler; hij heeft ontelbare boekbesprekingen en vele klassieke essays over dode en nog levende schrijvers en dichters geschreven, maar hij was geen literatuurcriticus; hij heeft boeken over de Duitse barok en de Duitse romantiek geschreven en liet een groot opgezet werk na over de negentiende eeuw in Frankrijk, maar hij was geen historicus, en deed ook niet aan literatuurgeschiedenis. Ik zal hier trachten aan te tonen dat hij dacht als een dichter, maar hij was dichter noch filosoof.

Postume roem lijkt dus het lot te zijn van wie in geen enkele categorie kan worden ondergebracht, dat wil zeggen: al diegenen wier werk in geen enkele bestaande orde past en ook geen nieuw genre aankondigt dat zich voor een toekomstige classificatie leent. Ontelbare pogingen om zoals Kafka te schrijven (stuk